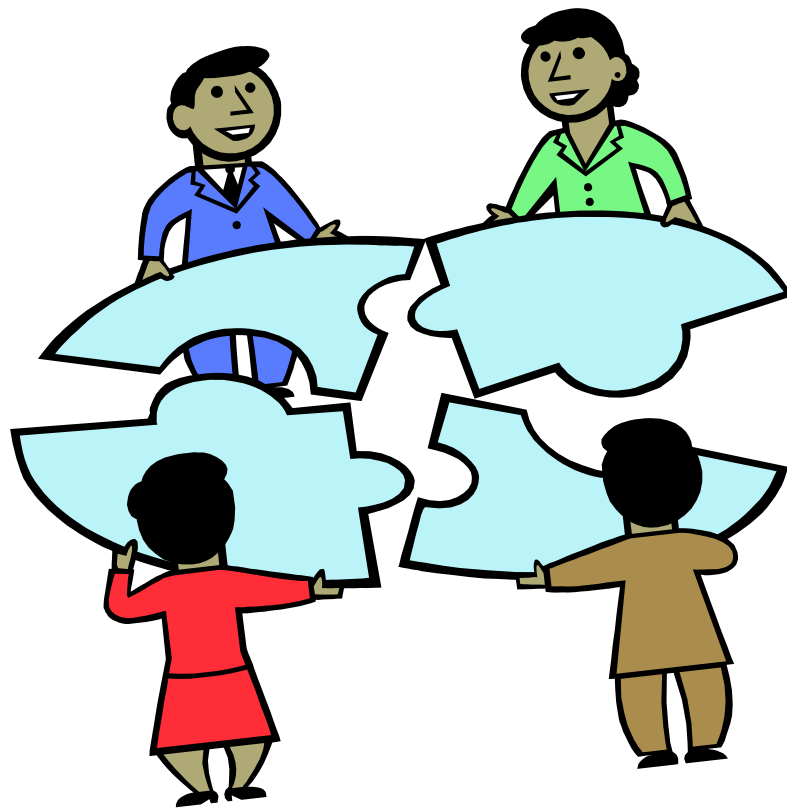

Pestprotocol

Kort overzicht preventie pestprotocol

Week 1-3	Elke week lestijd reserveren voor de volgende activiteiten: <ul style="list-style-type: none">• Groepsactiviteiten• Klassenregels opstellen• Les over pesten
Week voor herfstvakantie	<ul style="list-style-type: none">• Gesprek/vragenlijst over 'pesten'.• Regelmatig aandacht voor de gedragscode
November	Vragenblad 'veiligheid' mee aan de ouders.
December	Gedragscode invullen met je groep en ergens ophangen.
Tot de kerstvakantie	Wekelijks aandacht voor de sfeer in de groep
Week 3 na de kerstvakantie	Gesprek over 'pesten'. Evalueer hoe het nu gaat en laat de vragenstrips eventueel nog eens anoniem invullen.
Rest van het jaar	<ul style="list-style-type: none">• Blijf steeds herinneren aan de gedragscode en de gemaakte afspraken.• Blijf steeds aandacht besteden aan de sfeer in de groep, bijv. door regelmatig groepsactiviteiten te doen.

Gedragscode (zie strip):

- Als er iets gebeurt: eerst zeggen dat je het niet leuk vindt en dat de ander moet stoppen.
- Stopt de ander niet, dan ga je naar de leerkracht om dit te melden.

Inhoudsopgave

• Inleiding	4
Theorie	
• Wat is pesten?	5
• Wat is de oorzaak van pesten?	5
• Hoe signaleer je het?	5
• Hoe diagnosticeer je het?	7
• Digitaal pesten	8
Preventief	
• Preventie van pestgedrag	9
• Het stappenplan	9
• Vragenlijst 'veiligheid'	11
• Vragenstrip 'pesten'	12
Curatief	
• Bestrijding van pestgedrag	14
• Adviezen voor ouders	15
Extra informatie	
• (Prenten)boeken over pesten	16
• Werkvormen voor groepsactiviteiten	16
• Ideeën voor regels	20

Inleiding

Pesten is iemand voortdurend op een gemene manier lastigvallen. Uit onderzoek is gebleken dat 10% van de leerlingen op school pesters zijn. Ruim 20 % van de leerlingen wordt gepest. Dit betekent dat er ook op onze school pesters en gepesten zijn. Pesten maakt kinderen ongelukkig. Hun gevoel voor eigenwaarde kan tot een nulpunt dalen. Gepeste kinderen voelen zich eenzaam en verlaten.

Er zijn ook grote gevaren voor pestkoppen. Het gebrek aan respect voor anderen kan problemen geven buiten de school in clubs en verenigingen en kan ze op het criminele pad brengen omdat ze weinig besef hebben van wat ze anderen aandoen. Op den duur gaan groepsgenoten de pestkoppen mijden en raken ze ook geïsoleerd. Ook meelopers en toeschouwers kunnen schuldgevoelens ontwikkelen omdat ze later eigenlijk vinden dat ze iets hadden moeten doen.

Veel pesterijen blijven verborgen.

Het bovenstaande schetst de ernst van de problematiek van pesten. We hebben daarom een protocol opgesteld met concrete afspraken voor preventie en bestrijding van pesten. Dit protocol komt jaarlijks terug op personeelsvergaderingen. Er wordt structureel aan gewerkt en het protocol is bij leerlingen, leerkrachten en onderwijsassistenten bekend. Ouders zijn er van op de hoogte gebracht via de schoolgids.

De Bijbel leert ons God lief te hebben boven alles en onze naaste als onszelf. Vanuit dit principe hebben we dit protocol opgesteld.

We hopen mede door dit protocol het pesten op onze school tegen te gaan.

Wat is pesten?

Wij spreken van pesten als:

1. Er sprake is van langdurige minachting en / of bedreiging en / of agressieve benadering van een persoon.
2. De dader heerst over het slachtoffer en probeert de ander klein te krijgen.
3. Er sprake is van berekening. Weloverwogen wordt een actie gepland.
4. Het pesten duurzaam bestaat.
5. Het vijandige gedrag plaats vindt tegen een onschuldig (en vaak ook hulpeloos) slachtoffer.
6. Meestal wordt het pesten door meer dan één kind uitgevoerd.

De meeste kinderen op de basisschool worden wel eens geplaagd. Er is echter een duidelijk verschil tussen pesten en plagen. Plagen gebeurt incidenteel, is van korte duur, is meestal wel te verdragen en daarbij is er sprake van gelijkwaardigheid.

Wat is de oorzaak van pesten?

De basisoorzaak voor het pesten is een mentaliteitsprobleem. Kinderen die anderen pesten gaan uit van een denkfout: Als je iemand niet aardig/niet leuk vindt, mag je zo iemand plagen. Het gaat bij pesten om een gebrek aan accepteren van elkaar, een gebrek aan respect voor elkaar.

De mate waarin pesten voor kan komen in een groep kan ook te maken hebben met het pedagogische klimaat in de klas. Het kan zijn dat de leerkracht altijd overdreven autoritair is, er weinig ruimte is voor overleg, er een overdreven sfeer is van competentie, kinderen veel gelegenheid krijgen zich met elkaar te laten meten. Op allerlei manieren kunnen er in zo'n groep frustraties ontstaan die een bijdrage kunnen leveren aan het ontstaan van pestgedrag.

Hoe signaleer je het?

1. Het is belangrijk om het onderwerp 'pesten' regelmatig aan de orde te laten komen tijdens een klassen- of kringgesprek. Vaak levert zo'n gesprek al veel informatie op.
2. Het is ook goed om de leerlingen vanaf groep D en 4 de vragenstrip 'pesten'(zie bijlage 1)in te laten vullen. De gegevens hiervan gaan we op een verzamelblad inventariseren. Het voordeel van deze vragenstrip is dat ze anoniem wordt ingevuld door de leerlingen en rekening houdt met het feit dat je niet alles kunt zien wat er zich afspeelt in een groep. Kinderen zeggen ook niet alles in een kringgesprek.
3. Een ander hulpmiddel om zicht te krijgen op de dynamiek van de groep is het 2 keer per jaar afnemen van een sociogram.
4. Ook de vragenlijst 'veiligheid' voor de ouders (zie bijlage 1), die eind november meegegeven wordt, kan duidelijkheid verschaffen.
5. Een lijst met kenmerken van de gepeste en van de pestkop kan extra alert maken op pesters en gepesten.

Een pester praat niet over zijn pesten omdat hij geniet van zijn macht. Vaak dreigt hij zijn slachtoffer om er niets over te zeggen, want als hij dat doet, zal het alleen maar erger worden. Veel gepeste kinderen praten er ook niet over omdat ze inderdaad bang zijn dat het pesten nog erger zal worden. Het komt ook voor dat kinderen die al veel gepest zijn, gaan denken dat het normaal is. Ook zijn ze vaak bang dat ze niet geloofd worden. De omstanders hebben samen vaak ook het idee dat je er maar beter over zwijgen kunt want voordat je het weet, gaan ze jou ook pesten. Veel omstanders denken ook dat het slachtoffer zelf ook wel een beetje schuldig is aan het pesten. Bij dat laatste speelt de *denkfout* een rol, dat het wel een beetje logisch is dat je gepest wordt wanneer je niet leuk bent. Hieronder zie je kenmerken van de gepeste en van de pestkop. Houd de risicokinderen in de gaten!!!

Kenmerken van de gepeste	Kenmerken van de pestkop
<ul style="list-style-type: none"> • fysiek zwakker dan gemiddeld • matig zelfvertrouwen/verlegen/hangende schouder, blik naar beneden gericht • kwetsbaar; gauw bang/van de kaart/ gebrek aan weerbaarheid • teruggetrokken/weinig opvallend (vaak worden deze kinderen minder gepest dan kinderen die zich juist wel manifesteren) • weinig assertief • reageert op uitlokken van de anderen/ wordt boos, huult • heeft ADHD • heeft PDD-NOS • heeft opvallende lichamelijke kenmerken • weinig vrienden, staat vaak alleen • heeft opvallend taalgebruik • kind gedraagt zich anders dan de groepsgenoten (haalt relatief hoge cijfers of heeft juist problemen op de bepaald gebied, heeft bepaalde opvallende hobby's, kan met gymnastiek niet goed meekomen.) • ouders hebben bijzonder beroep/bijzondere positie in de buurt/het dorp. • kind leert thuis andere waarden en normen dan de meeste andere kinderen • wordt thuis mishandeld en kan niet voor zichzelf opkomen • andere huidskleur dan de anderen • angstig • geremd • relatief jong • kind is weinig populair, wordt weinig gekozen, anderen zoeken weinig contact, weinig geliefd • kind is juist erg geliefd bij anderen • presenteert zich duidelijk • kind was in vorige schooljaren ook weinig populair • schoolprestaties verslechteren • kind heeft wonden/blauwe plekken • kind heeft gescheurde kleren • vaker afwezig de laatste tijd • wil niet naar school of komt zo laat mogelijk. 	<ul style="list-style-type: none"> • fysiek sterker dan anderen • langer en groter dan de anderen • relatief ouder dan anderen • bij sociogram-onderzoek blijkt dat het kind niet echt geliefd is bij andere kinderen/kind ligt er ook niet buiten, maar is sociogrammetrisch een middenmoter • verbaal sterker dan anderen • sterke neiging tot vooroordelen en weinig acceptatie van anderen • is/wordt zelf gepest • agressieve persoonlijkheidsstructuur • zwakke zelfbeheersing • positieve houding ten aanzien van het gebruik van geweld • moet thuis ook erg voor zichzelf opkomen • ontvangt weinig liefde/aandacht binnen de thuissituatie • ondervindt thuis weinig grenzen en correctie • krijgt thuis ook fysieke straffen • juist wel geliefd bij de meeste kinderen • weinig zelfvertrouwen en angsten, soms onder de heerschappij van ouderen (dat compenseren ze d.m.v. pesten) • ouders zijn het kind thuis ook niet meer de baas • thuis zijn er weinig regels en orde, wordt thuis weinig op zijn gedrag aan gesproken • extrovert, komt uit voor zijn mening • wil anderen domineren/overheersen • wil controleren, greep op de situatie houden (vanuit onzekerheid) • vraagt aandacht door machogedrag, wil middelpunt zijn, is gauw jaloers • heeft moeite om met stress om te gaan • cognitief vaak gewone middelmaat • egocentrisch, kan zich moeilijk inleven in anderen • gedraagt zich stoer/uitdagend • erg positieve dunk van zichzelf • brutaal tegen de leerkracht

Hoe diagnosticeer je het?

Je kunt de problemen diagnosticeren door alle verzamelde gegevens te analyseren. Denk daarbij aan:

- De observaties
- De kringgesprekken
- De vragenlijst 'veiligheid' van de ouders
- De vragenstrip 'pesten' van de leerlingen
- Gesprekken met de ouders
- Het bekijken van de kenmerken in de lijst hierboven.

Bekijk of er echt sprake is van pesten. Het is immers mogelijk dat het isoleren van het kind niet te maken heeft met het gedrag van groepsgenoten, maar meer met de teruggetrokken aard van het kind zelf. Het komt ook voor dat bepaalde kinderen zo overgevoelig zijn dat het minste of geringste grapje al geïnterpreteerd wordt als pesten. Daarbij kan het ook gaan om een lage frequentie van het pestgedrag en mindere heftige benaderingen van het kind, maar door het herhalende en het voortdurende kan er toch wel sprake zijn van pesten.

Bekijk ook de kenmerken van de betrokkenen:

- Wie zijn de toeschouwers?
- Wie zijn de meelopers?
- Wie zijn de pestkoppen?
- Wie worden er gepest?

Als diagnostische gegevens zijn ook belangrijk:

- Hoe vaak wordt het kind gepest?
- Hoe lang is het pesten al bezig?
- Op welke manier wordt er gepest?
- Welke schade is er al aangericht, wat heeft het met het kind gedaan?

Het is belangrijk om je te realiseren dat pesten bij de pester vaak een symptoom is van dieperliggende problemen zoals een agressie-probleem, een probleem met de zelfsturing, compenseren van eigen problemen enz. Richt je diagnose ook op de pester en bekijk welke gerichte hulp hij nodig heeft.

Bij de zondebokken kun je nog onderscheid maken tussen passieve zondebokken die zich in een hoekje laten duwen en provocerende zondebokken die agressief zijn, heftig reageren, en bijv. met huilbuien kunnen reageren op het pesten.

Verschil pesten en plagen:

Pesten:

- langdurig en herhaaldelijk
- vaak in groepsverband
- machtsongelijkheid
- steeds gericht op dezelfde persoon: (blijvende) psychische en/of fysieke schade

Plagen:

- van korte duur
- niet in groepsverband
- gelijkwaardig: geen winnaar/verliezer
- geen vast doelwit

Vormen van pesten:

- fysiek: slaan, schoppen, haren trekken, enz.
- verbaal: bijnamen, roddelen, schelden, sarcasme, enz.
- emotioneel; negeren, buitensluiten, verstoppen van bezittingen, belachelijk maken, vernederen.
- digitaal: dit wordt hieronder verder uitgewerkt.

Digitaal pesten

Een nieuwe vorm van pesten is het digitale pesten, ook wel cyberpesten genoemd. Het pesten heeft zich vanaf het schoolplein verplaatst naar computers en mobiele telefoons.

Voorbeelden van digitaal pesten zijn:

- Iemand een gemene e-mail of sms sturen.
- Iemand uitschelden of belachelijk maken per e-mail, op MSN, in een chatbox of per sms.
- Iemand een dreig mailtje of dreig sms sturen.
- Foto's van iemand op internet zetten.
- Een msn-bom versturen. (Het versturen van ontzettend veel berichten tegelijk aan één persoon. Hierdoor kunnen bij die persoon programma's op de computer vastlopen en is hij of zij heel lang bezig om alle berichtjes te verwijderen.)
- Iemand opzettelijk een virus sturen.
- Iemand hacken. (bijv. de computer onbruikbaar maken of aan privé-informatie komen.)

De gevolgen van digitaal pesten kunnen groot zijn. Pestberichten kunnen grote impact hebben. De nare dingen staan zwart op wit en kunnen steeds opnieuw gelezen worden.

Ook het feit dat het digitale pesten vaak anoniem gebeurt, kan de angst bij het gepeste kind vergroten. Een andere reden waarom digitaal pesten zo ingrijpend is, is dat het de privé wereld van het kind binnendringt. Digitaal pesten stopt niet daar waar het kind zich juist veilig zou moeten voelen.

Tips voor kinderen

- Gebruik altijd een nickname (schuilnaam).
- Geef nooit je adres, achternaam, telefoon of 06-nummer.
- Wees voorzichtig met het plaatsen van foto's van jezelf of je familie op internet. Je weet nooit wat ermee gebeurt of wat anderen ermee doen.
- Let op wat je doet voor de webcam. Laat je niets wijsmaken!
- Chat alleen als je een ander kunt blokkeren.
- Als je pestmail ontvangt, blokkeer dan het mailtje (dan krijg je geen post meer van deze afzender).
- Zeg het thuis of op school als je digitaal gepest wordt.
- Bewaar de pestmail (dat is het bewijs).
- Laat je leerkracht of ouders bij de provider nagaan wie het mailtje gestuurd heeft en een laat een klacht indienen.
- Als je gepest wordt via de chatbox meld het aan de beheerder van de chatbox.
- Reageer niet op zulke chats, ga vooral niet terugschelden!
- Als dat niet lukt, log dan uit!
- Log eventueel weer onder een andere naam in en chat verder met mensen die je wel leuk vindt.
- Voel je niet schuldig! Je kunt er niks aan doen als je digitaal gepest wordt en je lukt dit niet zelf uit!

Tips voor ouders

- Zet de pc op een centrale plek in huis.
- Praat met uw kind over wat hij/zij op het internet beleeft.
- Surf regelmatig samen met uw kind. Neem de tijd om te zien wat uw kind op het internet doet, wat zijn of haar interesses zijn en leer zelf ook werken met programma's die uw kind gebruikt.
- Neem de tips voor kinderen (hierboven beschreven) door met uw kind.
- Instrueer kinderen om geen persoonlijke gegevens aan onbekenden te geven (adres, telefoonnummer, bankrekeningnummer etc).
- Maak uw kind duidelijk dat de virtuele wereld een schijnwereld is. Wat gepresenteerd wordt als echt kan een verzinsel zijn.
- Vraag op school naar de schoolregels van internetgebruik.
- Als uw kind steeds wordt lastig gevallen door pestmail of stalking via internet, doe dan aangifte..
- Neem contact op met de provider.
- Laat mailtjes of chat door de provider natrekken. Bewaar altijd het bewijsmateriaal.

Tips voor leerkrachten

- Neem digitaal pesten serieus.
- Praat met je kinderen over de leuke en minder leuke kanten van internet. Bespreek ook wat de leerlingen kunnen doen om pesten te voorkomen of te stoppen (zie tips voor kinderen).
- Stel zo nodig met de leerlingen een internetprotocol op, waarin staat beschreven wat de leerlingen wel en niet mogen doen op internet (op school).
- De school kan ervoor zorgen dat MSN en andere toepassingen die niet direct het onderwijs dienen, ontoegankelijk zijn op de computers van de school.

Preventie van pestgedrag

Om pesten te voorkomen is het belangrijk dat er op school een goed pedagogisch klimaat is. Hierbij zijn de onderstaande punten heel belangrijk:

- *Veiligheid*; maak altijd onderscheid tussen het gedrag en de persoon van de leerling. Toon respect voor de leerlingen. Reageer ook op persoonsgebonden opmerkingen van de leerlingen onderling.
 - *Samenwerken en samenspelen*; het samenwerkend leren bevordert een positief klimaat. Extra aandacht voor spel is ook belangrijk. Denk aan het leren van:
 - Beurtgedrag
 - Winnen en verliezen
 - Geven en nemen
 - Vrienden maken
 - Deelname aan een spel, hoe regel je dat?
- Coöperatieve werkvormen zijn hiervoor heel geschikt.
- *Structuur*; duidelijke afspraken
 - *Toezicht*; het is belangrijk om negatief gedrag te zien en er zo vlug en direct mogelijk op te reageren. Mede daarom moet er altijd toezicht zijn. Bij de kleuters begint het pesten vaak met het bemoeien met elkaar. Probeer dat bemoeien te minimaliseren.
 - *Lessen KST*; Tweewekelijks een les en tussentijds aandacht voor soc. emotionele onderwerpen. *Pedagogische lln. volgsysteem*; De lln. volgen door het invullen van ZIEN (vooralnog 1 keer per jaar) en het afnemen van een sociogram (2 keer per jaar). Er wordt een soc. emotioneel (groeps)plan geschreven en d.m.v. de tweede afname wordt er geëvalueerd.

Het stappenplan

1. Het schoolbegin

Het is heel belangrijk om in de eerste weken aandacht te besteden aan de groepsvorming. In deze eerste weken kun je nog heel veel invloed uitoefenen op de groepsvorming. Als de rollen eenmaal vastliggen en de normen zijn bepaald, is het heel moeilijk om daar nog verandering in aan te brengen. Groepsnormen vallen uiteen in vijf groepskenmerken:

- *Groepsverantwoordelijkheid*: Is het ieder voor zich of voelen de leerlingen zich medeverantwoordelijk voor de groep als geheel?
- *Wederzijds respect*: Mag je jezelf zijn in de groep of word je al snel uitgelachen?
- *Samenwerken*: Zie je elkaar als concurrenten? Hebben slechts enkelen de leiding of is ieders inbreng welkom?
- *Besluitvorming*: Wordt er zoveel mogelijk rekening gehouden met ieders mening of drukt slechts een klein groepje zijn zin door?
- *Problemen aanpakken*: Worden problemen uitgepraat, uitgevochten of verzwegen?

De normen, eenmaal ontstaan, zijn nauwelijks meer te veranderen!!! Ook niet bij een negatieve groep. Liever negatieve regels, dan de onveiligheid van de startfase. Het groepsproces opnieuw doorlopen vinden de leerlingen te riskant en daarom houden ze zich aan de heersende normen. Dit is heel belangrijk voor de veiligheid in de groep. Ook als je als begeleider probeert later in het jaar nieuwe, positieve normen te formuleren, zullen de leerlingen terugvallen in de oude regels. Verandering is pas mogelijk via een gecompliceerd proces waarin het leefklimaat wordt aangepakt. Het komt dus aan op het begin! Door gelijk aan het begin van het schooljaar, als de rolverdeling nog niet vastligt, intensief aandacht te besteden aan groepsactiviteiten, kun je hier nog veel in vormen. Deze activiteiten kunnen bijvoorbeeld onder KST-tijd en zaakvakken.

Bij het plannen en uitvoeren hiervan moet er rekening worden gehouden met het volgende:

- *Helpen kennismaken*: Het kennismaken, moet oppervlakkig beginnen en mag langzaam intensiever worden. Bijvoorbeeld eerst de namen, woonplaats e.d. Later wat verdergaand, bijv. hobby's en sport, vakantie, beroep van de ouders, eigen schoolgeschiedenis.
- *Veiligheid bieden*: de leerling weet zich geaccepteerd zoals hij is, dat hij met alle vragen bij de leerkracht terecht kan. Toon begrip als een leerling niet meteen alles begrijpt. Geef aandacht aan iedereen. Probeer negatieve uitlatingen positief te herinterpreteren.
- *Voorbeeldgedrag van de leerkracht*: Het voorbeeldgedrag is voor een aantal leerlingen het enige richtinggevende. Ze zien hoe het er hier aan toe gaat. Als je je zo gedraagt, ben je kennelijk veilig en kom je tot je recht. Die beginervaring werkt lang door, ook als later de werkelijkheid wat minder ideaal blijkt. Elke leerling accepteren, geduld hebben, actief luisteren, niet veroordelen, gedrag moet wederkerig kunnen zijn. Gebruik de ik-boodschap. Bedenk daarbij dat gebruikte taal omkeerbaar moet zijn, m.a.w. dat de leerling hetzelfde ook

tegen jou moet kunnen zeggen. Stimuleer de kinderen tot actief denken. Dit kan door steeds met de groep in overleg te gaan en hen zo zelf ook verantwoordelijk te stellen.

- Situaties scheppen voor norming (vormen van de groepsnormen): geef groepsopdrachten, die de teamgeest bevorderen. Tijdens de introductieperiode moet de opdracht altijd uitkomen op de klas als geheel, ook als er bijv. in groepjes gewerkt werd. Nuttig kunnen zijn vormen van spel en discussie, waarbij je naar elkaar moet luisteren, op elkaar aansluiten, samenwerken en samen beslissingen nemen. Geef geen opdrachten die de concurrentie bevorderen.
- Ervaring en bewustwording van positieve normen: na het ervaren van positieve normen moet er ook bewustwording plaats vinden. Dit kan door steeds opdrachten te evalueren. Daarbij moeten de leerlingen zelf benoemen welk gedrag bevorderend werkte en welk gedrag remmend. Belangrijk is die evaluaties samen te vatten: zo worden resultaten bewaard en later wellicht gebruikt. Laat zo zelf geformuleerde regels ontstaan, ze zullen vrijwel altijd positief geformuleerd zijn. Als ze zich hiervan bewust zijn, is de kans groter dat het groepsnormen worden. De leerlingen kunnen later aan deze opgestelde regels herinnert worden.

Evalueer na elke activiteit. Bespreek wat de leerlingen goed vonden gaan. Wat kunnen we daarvan leren? Wat ging er minder goed? Moeten we daar een afspraak over maken?

Schrijf gemaakt afspraken op een vaste plek op, zodat er later altijd op teruggekomen kan worden. Dit kan bijvoorbeeld in het groepsboek. Deze regels kunnen bijvoorbeeld gericht zijn op het volgende:

- Vriendelijk zijn tegen elkaar
- Welke taal gebruik je?
- Bemoeien/storen
- Hoe ga je om met emoties? (als je boos ben, inhouden...)
- Handen/voeten thuis houden, andere oplossing bedenken)
- Blijf van elkaar spullen af

Deze regels kunnen bijvoorbeeld geformuleerd worden in een rijmpje.

Maak een overzicht in welke volgorde de activiteiten gepland worden. Houd daarbij ook rekening met bovenstaande punten.

In de tweede week bespreek je ook het verschijnsel 'pesten'. Dit kan bijvoorbeeld aan de hand van een prentenboek. Spreek de gedragscode af:

- Als er iets gebeurt: eerst zeggen dat je het niet leuk vindt en dat de ander moet stoppen.
- Stopt de ander niet, dan ga je naar de leerkracht om het te melden.

Als er gewaarschuwd is, is het geen klikken. Als iemand het niet durft te zeggen, mogen ze het op een briefje schrijven en op het bureau van de leerkracht leggen.

2. Het vervolgesprek of de vragenlijst

Voor de herfstvakantie kom je terug op de afspraken over pesten en het functioneren van de groep. Dit kan n.a.v. een casus. De kinderen van 9/10 jaar laat je de vragenstrip 'pesten' invullen. Bij jongere kinderen kunnen de onderwerpen op de vragenstrip als leidraad dienen voor het gesprek. Blijf regelmatig groepswerkvormen doen, waarin het samenwerken bevorderd wordt.

3. Aanleren van de gedragscode

Besteed regelmatig aandacht aan de gedragscode, om deze tot een gewoonte te maken. Je vraagt aan een van de kinderen om een situatie in te brengen en aan de hand van die situatie bespreek je de vier onderdelen van de gedragscode (zie strip gedragscode in bijlage).

4. Het volhouden en ouderinformatie

Besteed tot de kerstvakantie wekelijks aandacht aan de sfeer in de groep (padles). Dit is belangrijk om dit steeds onder de aandacht te houden. Benoem daarbij ook voorkomende pesterijen. Geef in de maand november het vragenblad 'veiligheid' mee aan de ouders. Vul in december met de klas de gedragscode in. (zie bijlage 3) Alle leerlingen ondertekenen het en het krijgt een plaats in de klas.

5. De draad weer opnemen

In de derde week na de kerstvakantie houd je weer een gesprek met de kinderen over pesten. Hoe gaat het in de groep? Houden we ons aan het protocol? Laat nog een keer de strips anoniem invullen.

6. Volhouden

Blijf de leerlingen herinneren aan de gedragscode en de gemaakte afspraak van het pestprotocol. Blijf regelmatig groepswerkvormen doen, waarin het samenwerken bevorderd wordt.

Vragenlijst 'veiligheid'

Geachte ouder(s) / verzorg(er/ster (s),

Een belangrijke voorwaarde om goed te kunnen werken en spelen op school is dat kinderen zich veilig voelen. We vragen u dan ook om mee te doen aan deze vragenlijst over de veiligheid op school. Het gaat dan niet om de verkeersveiligheid, maar over de vraag of kinderen bedreigd, geplaagd of gepest worden.

Plagen of pesten?

Iemand van zijn fiets aftrekken: dat kan plagen zijn. Maar ook pesten. Het is plagen als de kinderen aan elkaar gewaagd zijn: de ene keer doet de ene iets onaardigs, een volgende keer is het de ander. Het is een spelletje, niet altijd leuk, maar nooit echt bedreigend. Door elkaar te plagen, leren kinderen om met conflicten om te gaan. Het hoort bij het groot worden.

Pesten is wel bedreigend. En het gebeurt niet zomaar een keer, maar iedere dag weer, soms een jaar of langer achter elkaar. Bij pesten wordt een slachtoffer uitgezocht om de baas over te spelen op een heel bedreigende manier. De pestkop misbruikt zijn macht: het slachtoffer wordt geslagen, uitgescholden, vernederd, gekleineerd. Vaak is er een groepje kinderen dat meedoet met de pestkop, dit zijn de meelopers. Naast deze openlijke vormen van pesten komen ook vormen van pesten voor die niet zichtbaar zijn. Bijvoorbeeld als een kind altijd wordt buitengesloten, nooit ergens aan mee mag doen, op geen enkel feestje wordt uitgenodigd.

Digitaal pesten komt ook steeds meer voor, dit kan gebeuren via mobiele telefoons, internet of mail.

1. Vertelt uw kind dat het gepest wordt?

- Nee
- Ja, voor schooltijd
- Ja, aan het begin van de lessen
- Ja, tijdens de lessen
- Ja in pauzes/bij het buitenspelen
- Ja naar/bij de gymles/zwemles
- Ja, in de bus

2. Door welk(e) kind(eren) wordt uw kind gepest?

Door.....
.....
.....
.....

3. Wat verwacht u van de school?

- Niets
- De school moet proberen

.....
.....
.....

4. Wat kunt u zelf doen?

- Ik hoef niets te doen, er is niets aan de hand.
- Weet ik niet.
- Ik kan

.....
.....
.....

5. Wilt u verder nog opmerkingen maken over het plagen /pesten /bedreigen enz. op school? Schrijf dit onder de vragen van dit blad of op de achterkant.

U hoeft uw naam niet op dit blad te zetten, het mag natuurlijk altijd. Wilt u het daarna in een gesloten envelop aan de juf / meester geven?

Vragenstrip 'pesten'

In deze vragenstrip gaat het over pesten. Dat is niet hetzelfde als plagen. Als er gepest wordt, is het ene kind altijd sterker dan het andere kind. De een wint dus altijd en de andere is de verliezer. Pesten gebeurt nooit zomaar een keertje. Steeds weer wordt hetzelfde kind geplaagd. Meestal gebeurt het met meerdere kinderen. Het wordt dan met elkaar afgesproken. Het kind dat wordt gepest, is altijd het mikpunt.

1

Ik wil jullie vragen om eerlijk te antwoorden. Niemand komt iets te weten van wat jij vindt.

2

Welke kinderen worden er bij jou in de klas gepest?

3

Schrijf hieronder de namen op van de kinderen in jou klas die gepest worden. Geef ook aan waarop ze gepest worden.

.....
.....
.....
.....
.....
.....

4

Noem de namen van de pestkoppen. Dat zijn kinderen die steeds andere kinderen pesten: De namen zijn:

.....
.....

5

Word jij wel eens gepest?
Ja / Nee.
(Zet een streep door het
verkeerde antwoord.) 6

Wat zou jij doen als je gepest wordt?
 Niets.
 Naar de juf / meester gaan.
 Tegen een vriend of vriendin zeggen.
 Tegen mijn ouders zeggen.

7

Wil je verder nog iets
zeggen?

.....

.....

.....

.....

.....

8

Bestrijding van pestgedrag

De zessporenaanpak

Deel het pestgedrag met het team en de IB'er. Als het pestgedrag niet stopt, moet de pester en de gepeste besproken worden op het zorgoverleg.

1. Hulp aan het gepeste kind

Neem het kind serieus en laat merken dat je voor 100% achter hem staat. Herinner het kind extra aan het toepassen van de gedragscode en stimuleer hem zo te handelen. Spreek zonder aarzelen de pester aan en neem daar maatregelen tegen. Er kan bij de gepeste kinderen sprake zijn van persoonlijke problemen. Onzekerheid, een gebrek aan sociale vaardigheden kunnen nadelig zijn voor de huidige en toekomstige ontwikkeling van het kind. Je kunt ook denken aan:

- Een faalangstraining
- Het aanleren van sociale vaardigheden
- Het consulteren van de orthopedagoge of een externe deskundige in overleg met de IB'er. Ouders kunnen ook gebruik maken van de klachtenregeling.

2. Begeleiden van de pester

Met deze kinderen moet je een serieus gesprek voeren. Drie dingen zijn daarbij belangrijk:

- Het leed dat ze door dit gedrag veroorzaken.
- Het feit dat je het pestgedrag niet tolereert (persoon wel, maar zijn gedrag niet).
- De consequentie/ de straf.

Als dit weinig effect heeft, moet je een gesprek houden met de ouders. Spreek daarbij een volgend (evt. telefonisch) gesprek af over een maand. Bij dit gesprek is indien nodig ook de directie aanwezig.

Tijdens dit proces bestaat de mogelijkheid dat de vertrouwenspersoon ingeschakeld wordt. Deze kan het probleem onderzoeken, deskundigen raadplegen en het bevoegd gezag adviseren.

Bij aanhoudend ongewenst gedrag kan deskundige hulp worden ingeschakeld zoals vanuit de onderwijsbegeleidingsdienst, de schoolarts van de GGD etc. De Intern begeleider wordt betrokken en coördineert. Bij aanhoudend ongewenst gedrag kan er voor gekozen worden om een leerling tijdelijk in een andere groep te plaatsen, binnen de school. De directie wordt ingeschakeld en coördineert.

In het uiterste geval wordt een schorsingsprocedure gestart.

Bekijk ook de mogelijke kenmerken van pesters op blz. 4 en 5. Bepaal op grond daarvan welke hulp de pester nodig heeft. Vaak heeft de pester weinig inlevingsvermogen. Het kan in dit geval goed zijn om in een les over pesten kinderen naar de gang te laten gaan. Als er één terugkomt, doet de klas iets waardoor hij zich heel akelig voelt bijv.: heel hard lachen over iets wat hij niet begrijpt of ze doen spelletjes in groepjes en iedereen negeert hem. Daarna kun je vragen hoe de betrokkene zich voelde. En ook uitleggen dat het niet als pesten bedoeld was maar als een leerervaring. Het onderstaande kan ook heel belangrijk zijn voor de pester.

- Leren om positief met ander om te gaan
- Leren om geen baas meer te spelen
- Leren te geven en te nemen
- Externe hulp inroepen

3. De meelopers

Meestal is er ook sprake van een groep meelopers. Het effect van wat meelopers doen is vaak even schadelijk als hetgeen de pesters doen. Spreek een keer apart met de meelopers en vertel ze wat je ziet gebeuren. (de pester begint en zij doen mee of keuren de pester niet af). Laat ze daarover praten. Als ze mee blijven lopen, krijgen ze dezelfde straf als de pester. Probeer meelopers in te schakelen om de pesters te stoppen. Om te kunnen pesten, heeft de pester immers de actieve medewerking nodig van andere kinderen. Geef de meelopers de opdracht om de komende tijd het pesten van de pester af te keuren en schakel ze ook in om het pesten te melden. Probeer zo de echte pester te isoleren. Melden van pesterijen is geen klikken!

4. De toeschouwers

Er zijn kinderen die part nog deel hebben aan het pesten. Ze weten er meestal wel van! Praat met de kinderen hoe ze de situatie ervaren en wat ze zelf zouden kunnen doen bijv.:

- Het gepeste kind steunen en in hun midden opnemen.
- Als getuigen optreden
- Het gesprek van de pesters tijdens hun gesprekken afkeuren.

5. De school

Het is belangrijk dat er een concreet pestbeleid op onze school is. Dit beleid moet ook geborgd worden. Ook door het elk jaar regelmatig terug te laten komen in de personeelsvergaderingen (agendapuntje op de volgende vergaderingen: 1^e vergadering na herfstvakantie, vergadering in december over vragenblad "veiligheid" en 1^e vergadering in februari).

Zodra er incidenten plaatsvinden, maatregelen genomen worden en hier gesprekken over plaatsvinden, maakt de leerkracht hier een verslag van hangt dit in ParnasSys.

Observatiegegevens met data zijn van belang. Dit om houvast te hebben in gesprekken met ouders, maar ook om patronen te ontdekken wanneer bijv. het pestgedrag zich steeds voordoet.

6. De ouders

Het is belangrijk om de klachten van ouders altijd serieus te nemen. In het gesprek geven we ons beleid en visie weer m.b.t.:

- Het gepest worden van het kind
- Het vastgestelde beleid

Spreek af dat je hen over een maand opnieuw wil spreken om te kijken hoe het dan gaat. Als er bij het kind ernstige en ontwikkelingsbelemmerende sociaal-emotionele problemen zijn, bespreken we dit op het zorgoverleg. Hierna kan het nodig zijn om de ouders te adviseren externe hulp te zoeken.

Adviezen voor ouders

Wat kunnen de ouders van gepeste kinderen er aan doen?

- Hun kind extra in de gaten houden en signalen opvangen van een veranderende persoonlijkheid of veranderend gedrag. Kinderen die gepest worden, kunnen zichtbaar ongelukkig worden, huilerig, depressief, futloos en lichamelijke klachten gaan vertonen. Ze kunnen hun underdogpositie op school ook compenseren door thuis jongere broertjes of zusjes te gaan plagen. Delen de leerkracht is belangrijk!
- Voorzichtig en niet te direct benaderen als kinderen er niet open over willen praten.
- Hun verhaal niet bagatelliseren (valt wel mee, ga ze uit de weg, denk er niet aan).
- Als er sprake is van pesten of een vermoeden ervan altijd contact opnemen met de school.
- Het kind herinneren aan de op school geleerde gedragscode en dit ook in de thuissituatie toepassen.
- Als het pesten door blijft gaan, kunnen de ouders gebruik maken van de klachtenregeling.
- Indien nodig externe hulp zoeken.

Wat kunnen de ouders van pestkoppen doen?

- De melding dat hun kind een pester is serieus nemen.
- Hun kind vertellen dat je zijn gedrag niet accepteert en dat ze van de school gerapporteerd krijgen als het kind weer pestgedrag vertoont.
- Een duidelijke straf/sanctie hanteren bij pestmeldingen.
- De gevolgen van pesten uitleggen en wijzen op de mogelijkheid van schorsing van school.

(Prenten)boeken over pesten

- de prentenboeken van Kikker
- 'schoolpijn', Ida Bos, leeslampserie (middenbouw)
- (K)walrave, Rom Molemaker, Holkema en Warendorf (groep 6-8, voorleesboek)
- Er is een lege plek gegroeid, Bruno Boen, Clavis
- Kom maar op!, Chris Vegter, La Rivière & Voorhoeve
- En de groeten van groep 8, Jacques Vriens, Unieboek
- Bang voor de bende, Ann de Bode en Rien Broere, Malmberg
- Altijd moeten ze mij hebben, Ann de Bode en Rien Broere, Malmberg

Werkvormen voor groepsactiviteiten

Als er in groepjes gewerkt moet worden, staat tussen de haakjes de grootte van de groepjes.

Alle groepen:

1. Groepsboek

Maak een groepsboek. Het groepsboek wordt als een lege map geïntroduceerd: 'het jaar is leeg, en met elkaar gaan we dit boek vullen met wat er in onze groep gebeurt'. Laat de leerlingen zelf de titel bedenken. Het groepsboek is bijv. goed te gebruiken wanneer er een nieuwe leerling in de groep komt.

Ideeën

- Klassenfoto voorop.
- Gezamenlijk een naam voor het groepsboek bedenken.
- Blad mee naar huis- foto's van familie.
- Tekening van zichzelf.
- Blad waarop ieder wat over zichzelf vertelt- (digitale) foto erbij.
- Blad waarop kinderen vragen over zichzelf moeten beantwoorden met o.a. de vraag wat ze van het nieuwe jaar verwachten.
- Collage met beroep van vader, plaats waar ze wonen, lievelingseten, rand in lievelingskleur
- Collage/ tekening van 'mijn leukste vak'.
- Collage per kind.
- Tekening laten maken van lievelingsspeelgoed (aquarel) wat ze meegenomen hadden.
- Interviewkaarten in tweetallen.
- Spelletjes die gedaan zijn + stemming van de leerlingen welk spelletje het leukst was.
- Gezamenlijk opgestelde groepsregels.

Groeigedeelte:

- Verslag/thema's van themaweek.
- Foto's van de klas.
- Verslag en/of foto's van de verjaardag van de leerkracht(en).
- Verslagje van leerling die in het ziekenhuis had gelegen.
- Verslag/foto's van excursie.
- Kaarten/berichten e.d. van bijzondere gebeurtenissen (bv. geboortekaartje broertje/zusje)
- Ook bij bijzondere weken, bv. projectweken digitale foto's maken met wat korte opmerkingen.

Tip m.b.t. het groeigedeelte

Houdt het zoveel mogelijk bij beeldmateriaal, bijv. foto's. Hierbij ondertitels, kopjes en korte kreten zetten. Dit leest gemakkelijk voor de kinderen en andere belangstellenden. Zorg dat er regelmatig wat in de map komt om hem actueel te houden.

2. Spelletjes in de gymzaal/ buiten

3. Raadspelletjes: iets in gedachten nemen.

4. Tableau: De groep zit in een kring. Een van de leerlingen gaat midden in de kring staan en 'bevriest' in een bepaalde houding. De leerkracht wijst een volgende leerling aan en vraagt om in een bepaalde houding een plaats in het tableau in te nemen. Dit gaat zo door totdat het tableau uit 8 of 9 leerlingen bestaat. Een van de leerlingen uit de kring vraagt je om het verhaal erbij te 'vertellen'. Dit kan zo doorgaan tot de lol eraf is.

5. Woordraadsels: De leerkracht maakt een aantal woordraadsels en laat deze door een aantal leerlingen ontcijferen. Bijv. fl(water)es: water in een fles.

6. **Warming Up:** De leerkracht vraagt leerlingen steeds 15 seconden de volgende dingen te doen: Met beide voeten zo hard mogelijk op de grond te stampen, met hun vingers knippen, elkaar een knipoog geven, in hun handen klappen. Steeds tellen ze hoeveel keer ze het doen in 15 seconden. De leerkracht vraagt hen uiteindelijk om het aantal samen op te tellen en aan elkaar hun score te vertellen.
7. **Strootje leggen:** De groep wordt verdeelt in groepjes van 4. Elke groep krijgt een doos/zak rietjes en een rol plakband. Iedere groep krijgt de opdracht om samen een zo hoog mogelijke vrijstaande toren te maken. De leerkracht geeft een startteken en vervolgens een stopteken, als de tijd voorbij is. De leerkracht meet de torens.
8. **Puzzel:** (4) De leerkracht geeft ieder groepslid een nummer (1 tot en met 4). Ieder puzzelstukje is aan de achterzijde genummerd (1 tot en met 4). Ieder groepslid pakt de puzzelstukjes met zijn/haar nummer. De groep gaat aan het werk om de puzzel te maken. De groepsleden mogen elkaar helpen, suggesties geven, maar zij mogen geen stukjes van elkaar afpakken. Deze activiteit wordt nog leuker als je aangeeft dat je er niet bij mag praten, dat je geen suggesties mag geven.
9. **Een vreemd schepsel:** (3) De leerkracht deelt de groep in groepjes van 3 om een vreemd figuur te tekenen. Ieder kind krijgt een vel papier en deelt dit in drieën door het horizontaal te vouwen. Dan tekent iedere leerling in de bovenste rechthoek het hoofd van het figuur, zodanig dat de volgende leerling verder kan gaan met de romp, zonder het hoofd te hoeven zien. Het gedeelte met het hoofd wordt omgevouwen, zodat het deel voor de romp nu boven ligt. De tekeningen worden doorgegeven. Zonder dat er gekeken wordt naar het eerste deel, wordt nu de romp getekend op het deel van het blad dat nu boven ligt. Dan wordt ook die omgevouwen en worden de tekeningen weer doorgegeven voor de benen/poten van het figuur. Als de tekening klaar zijn, worden de tekeningen uitgevouwen en kan het resultaat bijvoorbeeld ingekleurd worden.

Onderbouw:

1. **'De bal is voor...'**
2. **Tik, tik, wie ben ik?**
3. **Pandverbeuren**
4. **Kind achter laken, diaprojector, laten raden wie het is.**
5. **Kinderen in de kring: ieder kind zegt 'ik zit in de kring naast...'**
6. **Wie is er weg?** In de kring is één stoel leeg, wie hoort daar te zitten?
7. **Geblinddoekt een ander kind herkennen.**
8. **Lievelingsvoorwerp** mee laten nemen en er iets over vertellen in de groep.
9. **Krantenhuis** bouwen
10. **Wie ontbreekt er?:** De kinderen vormen een grote kring. Ze gaan zitten, buiten de hoofden naar de grond en sluiten de ogen, De leerkracht loopt zo stil mogelijk rond in de kring en tikt één kind zachtjes op de schouder. Deze leerling verlaat zo stil mogelijk de klas en wacht buiten de deur. De kinderen staan op en veranderen van plaats. Dan kijken ze de kring rond om te zien wie ze missen. Laat de leerling die het eerste de hand opsteekt de naam van dit kind noemen Herhaal dit zo'n 4 tot 5 keer. Vergeet niet de leerling die op de gang staat, weer in de klas te halen.
11. **Geheugenspel:** De leerkracht legt 12 objecten op een dienblad en bedekt deze met een doek. De groepen verzamelen zich rond de tafel. De leerkracht haalt het doek weg en geeft de leerlingen 30 seconden te tijd om voor zichzelf te kijken wat er op het blad ligt. De leerkracht legt de doek weer voor de voorwerpen en vraagt iedere groep om zoveel mogelijk voorwerpen op te schrijven of te tekenen, die ze zich nog kunnen herinneren.
12. **Samen foto's bekijken:** Ieder neemt zijn eigen fotoboek mee. In tweetallen wordt elkaars fotoalbum bekeken en wordt er over de foto's verteld.

Middenbouw:

1. **Kind in gedachten nemen. Door vragen te stellen moeten de leerlingen erachter zien te komen wie het is.**
2. **Kaartjes met voor- en/of achternamen bij de goede persoon zoeken.**
3. **Zinnen afmaken**
4. **Geblinddoekt een ander kind herkennen.**
5. **Kaart in vier stukken,** verdelen in de groep. Kinderen moeten passende stukken bij elkaar zoeken.
6. **Elkaar complimenten geven.**

7. **(Pas)foto's van leerlingen in stukken knippen.** Leerlingen moeten raden wie het is.
8. **Lievelingsvoorwerp** mee laten nemen en er iets over vertellen in de groep.
9. **Kennismakingsspel:** leerlingen verschillende dingen over zichzelf laten opschrijven, bijv. jongen/meisje, hobby, woonplaats, enz. Hierna wordt er aan de leerlingen één ding van een leerling genoemd. De anderen moeten raden over wie het gaat. Als ze het niet weten, wordt er nog een ding genoemd, enz.
10. **Estafette**
11. **Gezelschapsspelletjes.**
12. **Samen een collage maken.**
13. **Naamstickers:** Elke leerling schrijft zijn/haar naam over de volle breedte op een sticker. Bij elke letter bedenken ze een karaktertrek, eigenschap o.i.d., die begint met die letter en schrijven die op de sticker erbij, zodat er een anagram ontstaat. Daarna zoeken ze een medeleerling op die ongeveer dezelfde kenmerken heeft opgeschreven.
14. **Wie ben ik?:** Iedere leerling schrijft een kenmerk van zichzelf op. Deze beschrijving ziet er zo uit, dat er niet direct duidelijk is om wie het gaat. De leerlingen leveren deze beschrijvingen in. De leerkracht of een leerling leest deze beschrijving voor, de anderen moeten raden om wie het gaat.
15. **Gelijkheid:** De leerlingen maken een lijst met dingen waarin ze met elkaar overeenkomen. Ze bedenken op basis hiervan een groepsnaam en een logo.
16. **Geheugenspel:** De leerkracht legt 12 objecten op een dienblad en bedekt deze met een doek. De groepen verzamelen zich rond de tafel. De leerkracht haalt het doek weg en geeft de leerlingen 30 seconden te tijd om voor zichzelf te kijken wat er op het blad ligt. De leerkracht legt de doek weer over de voorwerpen en vraagt iedere groep om zoveel mogelijk voorwerpen op te schrijven of te tekenen, die ze zich nog kunnen herinneren.
17. **Samen foto's bekijken:** Ieder neemt zijn eigen fotoboek mee. In tweetallen wordt elkaars fotoalbum bekeken en wordt er over de foto's verteld.

Bovenbouw:

1. **Kaartjes met plaatsnamen bij de goede persoon zoeken.**
2. **Elke leerling noemt iets wat bij hem of haar past.**
3. **Zinnen afmaken**
4. **Interviewspel**
5. **(Pas)foto's van leerlingen in stukken knippen. Leerlingen moeten raden wie het is.**
6. **Kennismakingsspel:** leerlingen verschillende dingen over zichzelf laten opschrijven, bijv. jongen/meisje, hobby, woonplaats, enz. Hierna wordt er aan de leerlingen één ding van een leerling genoemd. De anderen moeten raden over wie het gaat. Als ze het niet weten, wordt er nog een ding genoemd, enz.
7. **Estafette**
8. **Gezelschapsspelletjes.**
9. **Samen een collage maken.**
10. **Naamstickers:** Elke leerling schrijft zijn/haar naam over de volle breedte op een sticker. Bij elke letter bedenken ze een karaktertrek, eigenschap o.i.d., die begint met die letter en schrijven die op de sticker erbij, zodat er een anagram ontstaat. Daarna zoeken ze een medeleerling op die ongeveer dezelfde kenmerken heeft opgeschreven.
11. **Wist je dat:** Vraag leerlingen iets te bedenken dat ze van zichzelf aan anderen willen laten weten. Het gaat daarbij om iets dat niemand nog weet, maar dat anderen wel mogen weten. De leerlingen gaan in twee rijen tegenover elkaar zitten. De leerlingen die tegenover elkaar zitten, vertellen elkaar datgene wat ze aan de ander kwijt willen. De leerlingen mengen zich vervolgens in de groep en vertellen wat ze hoorden door aan de anderen. Dit gaat zo door tot de leerkracht 'stop' zegt. De leerkracht vraagt enkele leerlingen wat ze nu van hun klasgenoten weten.
12. **Drie op een rij: (3)** De leerlingen lezen de uitspraken in de vierkantjes (zie onderstaand schema). Ze schrijven hun naam onder de uitspraken die op hen van toepassing zijn. De teamgenoten vullen ook hun naam in onder de uitspraken, die op hen van toepassing zijn. Je hebt er drie op een rij als je samen een rij, kolom of diagonaal helemaal in kunt vullen: welke uitspraken gelden voor allemaal?

Geboren in een ander land	Heeft rood haar	Heeft een hekel aan spruitjes
Heeft een vreemde hobby	Heeft een vader, die een uniform draagt	Heeft geel als favoriete kleur
Draagt regenlaarzen	Heeft meer dan vier broers en zussen	Kan een leuk verhaal over school vertellen

- 13. Wie ben ik?:** Iedere leerling schrijft een kenmerk van zichzelf op. Deze beschrijving ziet er zo uit, dat er niet direct duidelijk is om wie het gaat. De leerlingen leveren deze beschrijvingen in. De leerkracht of een leerling leest deze beschrijving voor, de anderen moeten raden om wie het gaat.
- 14. Gelijkheid:** De leerlingen maken een lijst met dingen waarin ze met elkaar overeenkomen. Ze bedenken op basis hiervan een groepsnaam en een logo.
- 15. Paspoort:** Iedere leerling krijgt een leeg paspoort, die hij/zij voor zichzelf invult. Iedere leerling krijgt dan 5 minuten om zichzelf aan zijn/haar partner te presenteren. De beide partners presenteren zich aan elkaar en tekenen elkaar pasfoto. Na deze presentatie presenteren de verschillende partners elkaar pasfoto aan de gehele groep.

Ruimte voor de pasfoto	Naam: Leeftijd: Woonplaats: Telefoon:	Opleiding: Kenmerkend voor mij is:
	Hobby's: Speciale activiteiten: Lid van:	Speciale herinneringen: Ik heb interesse voor: Wat leuk is om nog meer te weten:

Ideeën voor regels

Naar elkaar luisteren:

*Iemand wil iets zeggen, luister daar dan naar,
gaat het je vervelen, zeg 't tegen hem of haar.*

Van elkaar afblijven:

*Wat begint als een geintje, een duw of een trap,
Eindigt vaak met ruzie, dat komt van zo'n grap.*

Van elkaars spullen afblijven:

*Leen je van mij? Dat vind ik goed,
Maar ik vind ook dat je 't vragen moet.*

Stop .. denk .. doe:

*Bedenk eerst goed,
Voordat je iets doet.*

Zelfstandig werken:

*Ik mag je wel horen,
Maar je mag me niet storen.*